

Warszawa, dnia 20 stycznia 2025 r.

Prof. dr hab. Artur Kotowski
Kierownik Katedry Teorii i Filozofii Prawa
Instytut Nauk Prawnych, Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej pt. „Sankcja bezskuteczności abuzywnej jako odrębny rodzaj wadliwości czynności prawnej w reżimie stosunków konsumenckich”
w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora w dyscyplinie nauki prawne
Pana mgr-a Michała Chmielowskiego**

Uchwałą Komisji doktorskiej dyscypliny nauki prawne Uniwersytetu Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie z dn. 25 września 2024 r. zostałem powołany recenzentem rozprawy doktorskiej w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne Pana mgr-a Michała Chmielowskiego.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska zatytułowana została „Sankcja bezskuteczności abuzywnej jako odrębny rodzaj wadliwości czynności prawnej w reżimie stosunków konsumenckich”. Promotorem w postępowaniu jest Pan prof. dr hab. Mariusz Załucki. Niniejsza praca odpowiada pracy pisemnej – maszynopisowi monografii naukowej w rozumieniu art. 187 ust. 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (dalej: Psw.). Jest to obszerna praca, nawet jak na standardy prac naukowych tego typu. Liczy 550 stron znormalizowanego maszynopisu i nawet pobieżne zapoznanie się z jej treścią potwierdza, że prezentuje ona ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie nauk prawnych oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, tak jak wymaga tego art. 187 ust. 1 Psw.

Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (art. 187 ust. 2 Psw.), co rozumie się jako umiejętność sformułowania przez doktoranta problemu badawczego, sformułowania tezy badawczej, doboru metod do badań oraz przeprowadzenie stosownej analizy. Przedstawiona przez Pana mgr-a Michała Chmielowskiego praca pt. „Sankcja bezskuteczności abuzywnej jako odrębny rodzaj wadliwości czynności prawnej w reżimie stosunków konsumenckich” te wymogi spełnia.

W recenzowanej rozprawie Autor podjął tematykę niezwykle aktualną i ważną zarówno z dogmatycznego, jak i z praktycznego punktu widzenia. Problematyka sankcji bezskuteczności abuzywnej, wynikającej z art. 385¹ § 1 k.c., powodującej brak związania konsumenta nieuczciwym warunkiem umownym wciąż pozostaje przedmiotem licznych kontrowersji interpretacyjnych i dynamicznych zmian w orzecznictwie. Podkreślić należy, że obecnie tematyka ta znajduje się w kręgu zainteresowań doktryny, a także często jest przedmiotem rozstrzygnięć w judykaturze. Autor rozprawy wskazuje na unikalny charakter sankcji

bezskuteczności abuzywnej w porównaniu z innymi formami wadliwości czynności prawnych, co czyni jego analizę niezwykle wartościową.

Recenzowana rozprawa jest nowatorska. Świadczy o tym kilka elementów. Po pierwsze, Autor nie tylko wyodrębnia sankcję bezskuteczności abuzywnej jako osobny rodzaj wadliwości, przejawiającej się w braku związania konsumenta nieuczciwym warunkiem umownym oraz jej odrębności względem innych rodzajów wadliwości czynności prawnych, ale także ukazuje jej wyjątkowe cechy konstrukcyjne oraz funkcjonalne, takie jak prymat ochrony konsumenta oraz wpływ na dynamikę stosunków prawnych. Po drugie, Pan mgr Michał Chmielowski uwzględnił ewolucję orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego i wskazał na praktyczne problemy wynikające z implementacji europejskiego prawa ochrony konsumentów w polskim systemie prawa. W tym aspekcie praca wnosi zatem istotny wkład w rozwój doktryny prawa cywilnego, w szczególności w aspekcie prawa zobowiązań w zakresie stosunków konsumenckich, jednocześnie dostarczając narzędzia interpretacyjne do lepszego rozumienia mechanizmów ochrony konsumentów w praktyce orzeczniczej. Ujęcie tematu z perspektywy zarówno dogmatycznej, jak i empirycznej świadczy o wysokim poziomie merytorycznym i zaangażowaniu Autora oraz samoświadomości metodologicznej tak potrzebnej w pracy naukowej.

Struktura pracy doktorskiej jest logiczna i dobrze przemyślana. Wprowadzenie w sposób klarowny przedstawia zwyczajowo wymagane zadeklarowanie obszaru analizy, problemu badawczego, pytania (celów badawczych), udowodnianej tezy a przede wszystkim omówienie metod rozwiązania problemu naukowego. Autor odniósł się także do tytułu opracowania. Już w tym miejscu zaznaczam, że rozprawa jest w całości napisana bardzo dobrym językiem prawniczym. Świadczy to nie tylko o dobrym przygotowaniu redakcyjnym pracy, ale wysokim poziomie przygotowania jej Autora do pracy naukowej. Tak obszerna rozprawa zawiera drobne błędy językowe, ale są one nieliczne i nie wpływają na ogólny odbiór pracy.

Proporcje treściowe między poszczególnymi rozdziałami zostały odpowiednio wyważone; od części doktrynalnej, przez pogłębioną analizę sankcji bezskuteczności abuzywnej, aż po szczegółowe omówienie problematyki kredytów denominowanych (tzw. „frankowych”). Ponadto Autor opiera swoje badania oraz wnioski na przykładach zaczerpniętych z orzecznictwa zarówno sądów krajowych jak i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Pod względem metodologicznym praca wyróżnia się interdyscyplinarnym zastosowaniem metod badawczych. Pan mgr Michał Chmielowski połączył analizę dogmatyczną z analizą orzecznictwa dotyczącego sporów konsumentów z instytucjami finansowymi. Takie podejście pozwala na sformułowanie wniosków, które są nie tylko teoretycznie uzasadnione, ale także praktycznie użyteczne. Szczególnie wartościowe są badania dotyczące orzecznictwa sądów powszechnych i Sądu Najwyższego, które wzbogacają obraz stosowania prawa w analizowanym przez Autora obszarze badawczym i które cały czas pozostają aktualne w świetle ostatnich spraw zawisłych przed sądami powszechnymi dotyczących kredytów denominowanych.

Pan mgr Michał Chmielowski w recenzowanej rozprawie podjął także niezwykle ważny i dotychczas niedostatecznie omówiony w literaturze problem konkurencyjności sankcji nieważności bezwzględnej z art. 58 k.c. oraz sankcji bezskuteczności abuzywnej z art. 385¹ § 1 k.c. Autor zauważa, że choć obie sankcje dotyczą wadliwości czynności prawnych, to ich charakter, przesłanki zastosowania i skutki różnią się zasadniczo, co w praktyce prowadzi do niejednorodności orzecznictwa i trudności w ustaleniu właściwego reżimu prawnego. Pan mgr Michał Chmielowski szczegółowo omawia relacje pomiędzy tymi sankcjami, wskazując, że sankcja z art. 385¹ § 1 k.c. ma charakter specyficzny i autonomiczny w stosunku do art. 58 k.c. Podkreśla, że jej zastosowanie jest ograniczone do stosunków konsumenckich, gdzie ochrona słabszej strony umowy wymaga szczególnych mechanizmów prawnych. Nadto autor wskazuje, że sankcja nieważności bezwzględnej z art. 58 k.c. ma charakter uniwersalny i znajduje zastosowanie w szerszym zakresie. Istotnym wkładem pracy jest analiza uchwały pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 2024 r., sygn. akt III CZP 25/22, w której sprecyzowano wzajemny stosunek obu sankcji. Autor słusznie wskazuje, że zgodnie z tym orzeczeniem, w przypadku zbiegu sankcji w stosunkach konsumenckich priorytet powinna mieć sankcja bezskuteczności abuzywnej, gdyż jej zastosowanie lepiej realizuje cele dyrektywy 93/13 i zapewnia skuteczniejszą ochronę konsumenta.

W pracy poruszono również praktyczne problemy związane z jednoczesnym stosowaniem obu sankcji, takie jak trudności w ustaleniu, czy określona wada czynności prawnej prowadzi do jej nieważności, czy jedynie do bezskuteczności abuzywnej. Autor trafnie zauważa, że art. 58 k.c., wprowadza kryterium, zgodnie z którym czynność prawna może zostać uznana za nieważną w całości, jeżeli bez wadliwego postanowienia nie doszłoby do jej dokonania. W kontekście art. 385¹ § 1 k.c. takie podejście może prowadzić do konfliktu z zasadą minimalnej ingerencji w treść stosunków umownych, charakterystyczną dla sankcji bezskuteczności abuzywnej. Autor podkreśla również, że w stosunkach konsumenckich sankcja z art. 385¹ § 1 k.c. jest bardziej elastyczna, gdyż umożliwia utrzymanie w mocy pozostałej części umowy po usunięciu klauzuli abuzywnej. W przypadku zastosowania sankcji nieważności z art. 58 k.c. cała umowa może zostać usunięta z obrotu prawnego, co często prowadzi do negatywnych konsekwencji zarówno dla konsumenta, jak i przedsiębiorcy. Wskazanie na tę różnicę i jej praktyczne znaczenie jest ważnym osiągnięciem w rozważaniach Autora. Pan mgr Michał Chmielowski sygnalizuje potrzebę precyzyjnego rozgraniczenia zastosowania obu sankcji w prawie krajowym oraz dalszego rozwijania dorobku orzeczniczego w tym zakresie. Autor postuluje, aby w przypadkach zbiegu sankcji preferować rozwiązania zgodne z celem dyrektywy 93/13, tj. ochroną konsumenta, przy jednoczesnym zapewnieniu pewności prawa i przewidywalności stosowania przepisów. To stanowisko znajduje uzasadnienie w najnowszym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz Sądu Najwyższego.

Ponadto przedstawiona do recenzji praca doktorska zawiera interesujące analizy porównawcze. Autor wnikliwie omawia proces implementacji dyrektywy 93/13 do polskiego porządku prawnego, zestawiając go z rozwiązaniami przyjętymi w Niemczech i na Węgrzech. Analiza niemieckiego systemu prawnego pozwala na wskazanie ciekawych rozwiązań, takich jak *blue pencil test* (testu niebieskiego ołówka). Równie interesująca jest analiza węgierskiego modelu sanowania abuzywności przez działania legislacyjne, co stanowi istotny kontrast wobec

polskiego podejścia. Dzięki temu Doktorant nie tylko przedstawia różnice między systemami prawnymi, ale także wskazuje na potencjalne kierunki zmian legislacyjnych w Polsce. Taka komparatystyka czyni pracę cennym materiałem dla praktyków prawa jak i naukowców zajmujących się jego harmonizacją z zakresu ochrony konsumentów w Unii Europejskiej. Analiza węgierskiego systemu prawnego wyróżnia się omówieniem kompleksowych działań legislacyjnych, takich jak ustawy DH1–DH3, które w sposób całościowy regulowały problematykę kredytów walutowych. Autor słusznie podkreśla, że węgierskie rozwiązania legislacyjne przyjęły szeroki zakres sanacji wadliwości umów, co ograniczyło liczbę sporów sądowych. Zastosowanie tego aspektu prawnoporównawczego pozwala na lepsze zrozumienie niedostatków polskiego podejścia legislacyjnego i wskazuje na potencjalne kierunki reform. Całkowicie trafne są także rozważania Autora w zakresie niemieckiego systemu prawnego, w którym przyjęto podejście bardziej skoncentrowane na ochronie interesów konsumenta, co przejawia się m.in. stosowaniem wspomnianego już wcześniej testu „*blue pencil*”. Analiza niemieckiego modelu ukazuje możliwości usuwania jedynie tej części klauzuli abuzywnej, która narusza prawo, bez ustalania nieważności całego postanowienia umownego, co, jak zasadnie wskazuje autor jest wciąż problematyczne w polskim prawie. Wnioski Doktoranta z analizy porównawczej wskazują, że wprowadzenie bardziej kompleksowych rozwiązań ustawowych w Polsce mogłoby znacząco poprawić ochronę konsumentów i zmniejszyć skalę sporów sądowych. Tego rodzaju szczegółowe zestawienie pozwala lepiej uchwycić szerszy kontekst omawianego zagadnienia i zwiększa wartość pracy jako materiału źródłowego dla dalszych badań doktrynalnych, ale także możliwości w przedmiocie inicjatywy legislacyjnej.

Jak już sygnalizowano, recenzowana rozprawa ma wymiar praktyczny, co jest jedną z jej największych zalet. Nie traci przy tym waloru dogmatycznego, co jest szczególnie cenne a zdarza się rzadko (zwykle opracowania tego rodzaju kwalifikuje się bardziej jako „praktyczne”, albo „teoretyczne”). Pan mgr Michał Chmielowski zręcznie połączył te nurty badawcze i narracyjne. Szczegółowo analizuje wpływ orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądu Najwyższego na rozumienie sankcji bezskuteczności abuzywnej w Polsce, wskazując zarówno na pozytywne aspekty, jak i na problemy wynikające z niejednorodności wykładni. Szczególnie wartościowe są wnioski dotyczące tak zwanych kredytów frankowych, które autor traktuje jako szczególny przypadek zastosowania sankcji bezskuteczności abuzywnej. Autor słusznie zauważa, że problematyka ta wykracza poza standardowe ramy stosowania dyrektywy 93/13, co wymaga od sądów większej elastyczności w wykładni przepisów prawa. Wnioski dotyczące ochrony konsumentów, obowiązku informacyjnego sądu oraz zasad rozliczeń stron w przypadku stwierdzenia trwałej bezskuteczności umowy są niezwykle cenne i mogą przyczynić się do poprawy jakości orzecznictwa w tej materii. Autor w sposób szczegółowy analizuje dynamikę orzecznictwa, wskazując na zmieniające się podejście polskich sądów do sankcji bezskuteczności abuzywnej pod wpływem orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Szczególną uwagę poświęca wyrokom dotyczącym kredytów frankowych, gdzie sankcja ta zyskała znaczenie praktyczne, wpływając bezpośrednio na sytuację konsumentów. W pracy wskazano, że początkowo polskie sądy traktowały sankcję jako bezskuteczność zawieszoną (uchwała Sądu Najwyższego z dn. 7 maja 2021 r., sygn. akt III CZP 6/21), co ograniczało uprawnienia konsumentów i prowadziło do licznych rozbieżności w orzecznictwie. Szczególne znaczenie ma krytyczna ocena

przedmiotowej uchwały Sądu Najwyższego, w której oceniono, że umowa kredytowa pozostaje w stanie zawieszenia do momentu wyrażenia przez konsumenta ostatecznego stanowiska co do dalszych losów umowy. Autor wykazuje, że takie podejście, choć ugruntowane w polskiej praktyce, było sprzeczne z dorobkiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który wykluczał możliwość ograniczania uprawnień konsumenta przez formalizm procesowy. Analiza wpływu orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, takiej jak „sprawy mBanku” (sygn. C-260/18) stanowi dodatkową wartość w przeprowadzonych rozważaniach. Pan mgr Michał Chmielowski dowodzi, że sądy krajowe, pod wpływem wytycznych Trybunału, zaczęły zmieniać dotychczasową praktykę orzeczniczą, przyjmując, że sankcja bezskuteczności abuzywnej działa *ex lege* i *ex tunc* a rola sądu ogranicza się jedynie do ustalania istniejącego stanu prawnego. Takie podejście zwiększa skuteczność ochrony konsumentów, ale także wymaga od sądów głębszego zrozumienia mechanizmów prawa unijnego. Ponadto Doktorant podkreśla znaczenie obowiązku informacyjnego sądów wobec konsumentów. Praktyczne wnioski sformułowane w pracy wskazują, że sądy powinny aktywnie informować strony o skutkach stosowania sankcji abuzywności, co pozwoliłoby uniknąć wielu niejasności w toku postępowania. Uwagi autora dotyczące omawianej sankcji, zastrzeżonej wyłącznie na korzyść konsumenta, również podkreślają potrzebę jednolitej wykładni przepisów prawa przez sądy, aby zagwarantować przewidywalność i stabilność orzecznictwa. Z istoty rzeczy ma to duże znaczenie w obrocie gospodarczym, w tym konsumenckim. W kontekście problematyki kredytów frankowych, Autor słusznie zauważa, że brak kompleksowych rozwiązań legislacyjnych w Polsce przeniósł ciężar ochrony konsumentów na sądy, co w praktyce spowodowało nierówności w ochronie prawnej. Takie też jest dominujące stanowisko w prezentowanej doktrynie oraz w opracowaniach publicystycznych (por. np. Ewa Łętowska: Po „frankowych” wyrokach TSUE – co dalej?*). Wnioski Doktoranta dotyczące roli orzecznictwa w kształtowaniu praktyki ochrony konsumentów mogą stanowić cenną wskazówkę dla sądów rozstrzygających zawisłe przed nimi sprawy oraz dla ustawodawcy.

Nie mam uwag krytycznych także co do metodyki pracy Doktoranta. Wnioski formułowane przez Pana mgr-a Michała Chmielowskiego są logiczne, precyzyjne i oparte na rzetelnej analizie dogmatycznej wspartej analizą orzecznictwa. Autor nie tylko wskazuje na unikalny charakter sankcji bezskuteczności abuzywnej, ale także proponuje konkretne rozwiązania mające na celu poprawę jakości ochrony konsumentów w Polsce. Autor rozprawy wskazuje na unikalne rozwiązania prawne, takie jak: wypracowanie jednolitej terminologii dotyczącej sankcji bezskuteczności abuzywnej, co ułatwiłoby zarówno praktykę orzeczniczą, jak i dalsze badania naukowe, wzmocnienie roli sądów krajowych w zapewnianiu efektywnej ochrony konsumentów poprzez zwiększenie obowiązku informacyjnego wobec stron sporu, rozważenie możliwości legislacyjnego sanowania abuzywności na wzór modelu węgierskiego, co mogłoby ograniczyć liczbę sporów sądowych dotyczących wadliwości umów konsumenckich. Pan mgr Michał Chmielowski proponuje także wprowadzenie szczegółowych regulacji dotyczących stosowania przepisów dyspozytywnych jako mechanizmu zastępowania klauzul abuzywnych. Zgodnie z analizą zawartą w rozprawie, przepisy te powinny być precyzyjnie określone, aby odpowiadały konkretnym typom umów konsumenckich, eliminując dowolność w ich interpretacji. Taki krok pozwoliłby na uniknięcie problemów związanych z trwałą bezskutecznością umów w sytuacjach, gdy usunięcie abuzywnych klauzul prowadzi do

braku możliwości wykonywania zobowiązania. Wskazać także należy, że Doktorant wskazuje na potrzebę stworzenia bardziej efektywnych procedur rozstrzygania sporów konsumenckich.

W pracy podkreślono, że dotychczasowa implementacja dyrektywy 93/13 do polskiego prawa miała liczne niedociągnięcia, w tym błędy tłumaczeniowe i niepełne dostosowanie do unijnych standardów ochrony konsumentów. Pan mgr Michał Chmielowski proponuje przeprowadzenie przeglądu obowiązujących przepisów i dostosowanie ich do aktualnych wytycznych Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, aby zapewnić zgodność polskiego prawa z prawem unijnym oraz zwiększyć skuteczność ochrony konsumentów. Nadto, Doktorant wskazuje na konieczność wzmocnienia mechanizmów prewencyjnych, które ograniczyłyby możliwość dalszego stosowania abuzywnych klauzul przez przedsiębiorców. Wprowadzenie takich mechanizmów mogłoby w większym stopniu realizować cel dyrektywy 93/13, jakim jest ochrona zarówno interesu jednostkowego konsumenta, jak i interesu publicznego.

Mając powyższe na uwadze, stwierdzam, że przedłożona w postępowaniu o nadanie stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk prawnych praca pisemna (monografia) przez Pana mgr-a Michała Chmielowskiego odpowiada ustawowym kryteriom określonym w art. 187 ust. 1-3 Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce i rekomenduję dopuszczenie Abiturienta do obrony w myśl art. 191 ust. 1 w/w ustawy.

Prof. dr hab. Artur Kotowski

* <https://konstytucyjny.pl/po-frankowych-wyrokach-tsue-co-dalej/> - z dn. 20.01.2025 r.